

НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ ВІД ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

PROVISION OF PROFESSIONAL LEGAL ASSISTANCE TO A ROAD ACCIDENT VICTIM DURING THE SCENE EXAMINATION

Червінський В.В., аспірант Наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Навчально-науковий інститут № 1 Національної академії внутрішніх справ

У статті визначено проблемні питання участі представника потерпілого від ДТП у первинному огляді місця події. Сформульовано пропозиції щодо шляхів вирішення виявлених проблем. Розроблено засади надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП при огляді місця події. Обґрунтовано, що дії адвоката, який представляє потерпілого від ДТП мають відповідати окремій підсистемі криміналістичної тактики – тактиці представника потерпілого. Під час огляду місця події ДТП, зазначену тактику розмежовано на процесуальний, консультативно-контрольний та пошуковий (детективний) компоненти. Процесуальний компонент включає способи та прийоми, які дозволяють адвокату, незважаючи на відсутність процесуального статусу, офіційно взяти участь у огляді місця події, який проводиться до початку кримінального провадження та робити заяви, подавати зауваження та доповнення до протоколу даної слідчої (розшукової) дії. Консультативно-контрольний компонент полягає в активному спостереженні та технічному фіксуванні дій учасників огляду (та інших осіб), завуальованому консультуванні слідчого і спеціаліста (у разі виявлення адвокатом порушення ними криміналістичних методик та несуттєвих порушень вимог КПК); припиненні спроб будь-яких осіб зашкодити повноті, правильності та ефективності огляду. Пошуковий (детективний) компонент полягає у активному відшукуванні та фіксуванні (паралельно зі слідчим) усіх слідів ДТП. Обґрунтовано, що під час огляду місця події ДТП та інших невідкладних процесуальних дій надання професійної правничої допомоги потерпілому є об'єктивною необхідністю. На рівні закону має бути запроваджено обов'язковість (а на рівні підзаконних нормативно-правових актів – механізм) невідкладного залучення працівниками поліції адвоката для безоплатного надання такої допомоги особі травмованій у ДТП або родичам загиблого внаслідок цієї пригоди.

Ключові слова: адвокат, дорожньо-транспортна пригода, огляд, правнича допомога, потерпілий, представник, тактика.

The article is devoted to the determination of problematic issues of the participation of the road accident victim's representative during the initial scene examination. Suggestions for solve the identified problems are formulated. The principles of providing professional legal assistance to a road accident victim during the scene examination are developed. It is substantiated that the actions of a lawyer who represents a road accident victim must correspond to a separate subsystem of forensic tactics – the tactics of the victim's representative. During the scene examination of the road accident, the specified tactics are divided into procedural, advisory and control, and search (detective) components. The procedural component includes the methods and techniques that will allow the lawyer, despite the lack of procedural status, to officially participate in the scene examination, which is conducted before the start of criminal proceedings, and to make declarations, comments and proposals to the protocol of this investigative (search) action. The advisory and control component includes the active observation and technical recording of the actions of the scene examination participants (and other persons), veiled counselling of the investigator and specialist (in case when the lawyer discovers their violation of forensic methods and non-essential violations of the requirements of the Code of Criminal Procedure); the cessation of efforts of any person to obstruct the completeness, correctness and effectiveness scene examination. The search (detective) component includes the active search and fixing (in parallel with the investigator) of all traces of the road accident. It is substantiated that during the scene examination of the road accident and other urgent procedural actions, provision of professional legal assistance to the victim is an objective necessity. At the level of law, mandatory involvement of a lawyer by police officers to provide such assistance free of charge to a person injured in a road accident or to the relatives of a person killed as a result of this accident (and at the level of subordinate legal acts – a mechanism) are introduced.

Key words: lawyer, road accident, scene examination, legal assistance, victim, representative, tactics.

Постановка проблеми. Через збройну агресію російської федерації та введення правового режиму воєнного стану умови дорожнього руху в багатьох регіонах нашої держави суттєво ускладнилися. Тому дотримання правил дорожнього руху набуло ще більшої актуальності [1, с. 20]. А вже злочинні порушення цих правил залишаються широко розповсюдженими [2, с. 17], а унаслідок ДТП щоденно відбувається загибель та травмування людей. Права і законні інтереси потерпілих від ДТП у межах кримінального провадження мають бути надійно захищені від самого початку досудового розслідування, у тому числі і шляхом надання їм професійної правничої допомоги.

Досудове розслідування злочинів, пов'язаних зі злочинним порушенням правил дорожнього руху, як правило, розпочинається оглядом місця події ДТП, який проводиться ще до внесення відомостей про вчинення злочину до ЄРДР. На цьому етапі надання професійної правничої допомоги потерпілим від ДТП стикається з низкою невирішених питань щодо процедури залучення адвоката, методики й тактики його дій. Ці питання потребують дослідження та якнайшвидшого вирішення. Вони і становлять зміст досліджуваної наукової проблеми – надання

професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП при первинному огляді місця події.

Аналіз останніх публікацій в яких започатковано розв'язання проблеми. Вирішення зазначеної проблеми започатковане у наукових працях, що належать до двох напрямів досліджень. Перший – представництво адвокатом інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. Цей напрям представлено роботами Ю. П. Алєніна, В. О. Боняка, Т. В. Варфоломєєвої, І. В. Глов'юк, А. В. Ішенка, Н. І. Клименко, О. П. Кучинської, О. М. Ларіна, Л. М. Лобойка, Т. В. Лукашкіна, М. А. Погорельцького, Н. З. Рогатинської, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, С. С. Чернявського, С. П. Щерби, В. Ю. Шепітька, О. Г. Яновської та інших вчених. Ними розкрито питання процесуального статусу потерпілого та його представника, проблеми реалізації їх прав у кримінальному провадженні, а також запропоновано шляхи вирішення цих проблем.

Другий напрям досліджень присвячений огляду місця події. Останніми роками загальним питанням проведення цієї слідчої (розшукової) дії у сучасних умовах присвячено лише поодинокі публікації (Д. І. Дивнич, О. А. Лучко, І. В. Пиріг). Проте не бракує уваги науков-

ців огляду місця події під час досудового розслідування окремих видів злочинів. Не є у цьому плані виключенням і огляд місця події ДТП, особливості якого останнім часом досліджували А. С. Габуда, М. Я. Гуцулюк, С. І. Ковальов, В. Ю. Крупей, В. П. Корж, О. А. Лучко та інші. Їх праці містять положення щодо методики і тактики зазначеної слідчої розшукової дії.

Мета даної статті полягає у розробці засад надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП при огляді місця події.

Виклад основного матеріалу. Потерпілий від злочинного порушення правил дорожнього руху, як правило, потребує не лише професійної правничої допомоги (через відсутність відповідних компетенцій), а й медичної та психологічної допомоги (через травми отримані у наслідок раптової надзвичайної ситуації). Людина, шойно травмована під час ДТП, здебільшого, не може брати участі у невідкладних слідчих діях через необхідність негайного надання їй медичної допомоги. Навіть у тих випадках, коли потерпілий залишається на місці події та відмовляється від госпіталізації, під час проведення слідчих дій він не може діяти раціонально та ефективно унаслідок фізичного болю та стресу.

Так, фахівці у галузі медицини зазначають: «Психотравмуючий вплив будь-якої надзвичайної ситуації, що супроводжується загибеллю й каліцтвом людей, безумовно, викликає психологічну травму, що, як наслідок, залишає після себе відчутні ознаки у формі психічних змін і психоневротичних розладів, що вимагають лікування. Результатом участі в небезпечній ситуації, якою є ДТП, стає звичай емоційна, психологічна та психічна травма» [3, с. 7].

Родичі осіб травмованих у ДТП, як правило зайняті питаннями контролю за наданням потерпілим вчасної та належної медичної допомоги. Лише через деякий час (коли невідкладні слідчі (розшукові) дії вже проведено) вони звертають свою увагу на перебіг кримінального провадження.

Якщо результатом ДТП є загибель людини, то її рідні та близькі, унаслідок впливу на психіку цієї звістки, як правило, перебувають в емоційних станах які заважають діяти адекватно, маючи на меті повну реалізацію своїх прав як майбутніх учасників кримінального провадження.

З викладених причин надання професійної правничої допомоги особам, травмованим у ДТП під час невідкладних слідчих дій відразу після події є об'єктивною необхідністю. Але далеко не кожний потерпілий заздалегідь готовий залучити адвоката у разі ДТП. Певна частина населення у своїх нотатках зберігає контакти адвокатів. Але не усі представники цієї частини у стресовій ситуації здатні усвідомити важливість невідкладного звернення за наданням правничої допомоги. Навіть навпаки: потерпілому надання такої допомоги може видатися недоцільним, адже на його стороні має виступати держава у особі поліції, прокуратури.

З огляду на викладене, доцільно на рівні закону унормувати, що у разі надходження до правоохоронних органів повідомлення про факт ДТП із травмуванням та (або) загибеллю людей, про це відразу інформується Регіональний центр з надання безоплатної вторинної допомоги, який призначає адвоката для невідкладного надання правничої допомоги особі травмованій у ДТП або родичам загиблого.

Найпершою і найважливішою з таких дій є огляд місця події ДТП. Від процесуальної правильності, криміналістичної виживаності, ретельності та повноти огляду місця події ДТП залежить ступінь виконань завдань передбачених ст. 2 КПК України. Адже саме під час цієї слідчої (розшукової) дії формується основний масив доказів у кримінальному провадженні (які в подальшому одержати буде не можливо), відбираються зразки для проведення численних експертиз, відшукуються технічні засоби і носії інформації на яких може бути зафіксовано подію ДТП тощо.

При цьому діяльність адвоката з надання професійної правничої допомоги особі травмованій внаслідок ДТП може наражатися на опір з боку учасників процесуальної дії та сторонніх осіб, які мають доступ до місця, де вона проводиться.

Зокрема, це опір потенційного підозрюваного та залученого ним адвоката, родичів, знайомих. Такий опір, серед іншого, може виражатися у відверненні уваги представника постраждалого¹, слідчого та членів СОГ, відкритого чи таємного викрадення та знищення речових доказів; спроби підкупу слідчого або впливу на нього у інший спосіб; затягування процесу огляду місця події. Опір може чинитися і зацікавленим слідчим (не допуск адвоката до огляду місця події, ігнорування фіксації окремих слідів кримінального правопорушення, неправильне складання протоколу ОМП тощо).

Викладене дає підстави стверджувати, що професійна правничка допомога потерпілому від ДТП при огляді місця події повинна мати свою тактику.

Адже необхідність тактики у певних видах людської діяльності обумовлена саме наявністю протиборчої сторони щодо суб'єктів цієї діяльності [4] Сама ж тактика є складовою забезпечення ефективності тих видів діяльності, суб'єкти яких, виконуючи свої функції, стикаються з фактичним або ймовірним опором певних сил (суперників, супротивників, ворогів, конкурентів тощо) [5, с. 12]. До них належать військова справа, лікувальна й оперативна-розшукова діяльність, спортивні та інтелектуальні ігри, підприємницька діяльність тощо [6, с. 99].

Діяльність адвоката, як представника потерпілого у кримінальному процесі, безумовно, також належить цієї категорії, як і діяльність деяких інших учасників цього процесу. Так, загально визнаним є те, що важливе значення для успішної діяльності слідчого відіграє криміналістична тактика.

У науковій літературі її розглядають як систему інтелектуальних (розумових) операцій та практичних дій слідчого, прокурора, працівників оперативних підрозділів, захисника з подолання або нейтралізації фактичної протидії, запобігання імовірній протидії виконанню ними обов'язків та реалізації прав, передбачених законом в межах здійснення завдань кримінального провадження [7, с. 199].

М. А. Погорєцький та Д. Б. Сергєєва в системі криміналістичної тактики ми виділяють дві самостійних підсистеми: 1) тактика сторони обвинувачення (тактика слідчого (слідча тактика); тактика прокурора); 2) тактика захисника. При цьому під тактикою захисника вчені розуміють спосіб його практичної діяльності, що являє собою сукупність тактичних прийомів, вироблених криміналістичною наукою, які використовуються ним для здійснення тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукування цього об'єкта до вчинення певних дій в інтересах захисту (за відсутності явної протидії), з метою досягнення захисником поставленої мети для реалізації функції захисту [8, с. 122].

Разом з тим у кримінальному провадженні окрім слідчого, прокурора та захисника беруть участь й інші суб'єкти, зокрема, потерпілий та його представник. Інтереси останніх, як правило, конкурують з інтересами захисника та можуть конкурувати з інтересами слідчого, прокурора. Тому тактику представництва інтересів потерпілого слід розглядати як ще одну підсистему криміналістичної тактики.

Засади такої тактики мають ґрунтуватися як на наукових основах криміналістичної тактики, так і на положеннях КПК України, оскільки останні встановлюють певні рамки діяльності представника потерпілого.

¹ Тут і далі термін «постраждалий» будемо використовувати на означення особи, яка шойно отримала тілесні ушкодження внаслідок злочинного порушення правил дорожнього руху іншими учасниками, але юридично не набула статусу потерпілого через те, що відомості до СРДР ще не було внесено.

Так, огляд місця події ДТП, як правило проводиться, до внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Це цілком узгоджується з положеннями ч. 3 ст. 214 КПК України, де зазначено, що у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події.

Тому постає питання про процесуальний статус адвоката, який прибув на огляд місця події для надання правничої допомоги особі яка була травмована унаслідок ДТП або її родичам, або родичам загиблого. Адже доки відомості не внесено до ЄРДР (а у окремих випадках і до подання відповідних клопотань) ніхто не може мати процесуального статусу потерпілого. Відповідно, не може йтися і про представника потерпілого.

Водночас, відповідно до вимог щодо проведення слідчих (розшукових) дій, встановлених ст. 223 КПК України слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Цілком природним видається те, що під час огляду місця події ДТП права та законні інтереси травмованої особи можуть бути обмежені або порушені. Так право власності постраждалого від ДТП, здебільшого, обмежується через вилучення його майна (для подальшого визнання речовими доказами та проведення експертиз), зокрема, пошкодженого автомобіля, його конструктивних елементів, одягу, особистих речей (портфель, гаманець, зонт, взуття) тощо. Безумовно може бути порушений законний інтерес такої особи у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини.

Але, як уже зазначалося, така особа, здебільшого не може брати участь у слідчих (розшукових) діях або така участь буде вкрай неефективною. Тому цілком логічно, що ця особа повинна мати можливість реалізувати своє право на професійну правничу допомогу, встановлене ст. 59 Конституції України.

З іншого боку ч. 3 ст. 237 КПК України передбачає, що для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Отже законодавець обмежує коло осіб, які можуть бути запрошені слідчим до участі в огляді учасниками кримінального провадження. У цьому спостерігається неузгодженість положень ч. 3 ст. 237 та ч. 3 ст. 214 КПК України, яка підлягає усуненню.

На практиці, у разі прагнення адвоката (представника постраждалого від ДТП) взяти участь у огляді місця події, слідчі дозволять йому бути присутнім, фіксувати хід проведення слідчої (розшукової) дії, обстановку та окремі її деталі власними технічними засобами, робити записи.

При цьому спостерігається три різних підходи до процесуального оформлення такого дозволу (згоди, запрошення). Перший: слідчий зазначає у протоколі про участь у огляді місця події адвоката, без визначення його процесуального статусу. Другий: слідчий зазначає у протоколі огляду місця події про участь представника потерпілого. Третій: слідчий не зазначає у протоколі про участь у слідчій (розшуковій) дії особи, яка надає професійну правничу допомогу постраждалому від ДТП.

З позицій надання правничої допомоги постраждалому у ДТП третій варіант є неприйнятним, оскільки він позбавляє адвоката важливого права, передбаченого ч. 4 ст. 237 КПК України – робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

Необхідність таких заяв може бути зумовлена незаконними діями слідчого чи інших учасників слідчої дії, відсутністю повноти огляду, некоректним оформленням та неправильним викладенням у протоколі ходу та результатів огляду. Крім того, у адвоката може виникнути потреба долучення до протоколу власних технічних носіїв інформації, на яких він фіксував обстановку та дії присутніх (тоді йому буде потрібно зробити заяву про долучення таких носіїв до протоколу).

Крім того, згідно з правилами фіксування кримінального провадження, у протоколі перед підписами учасників процесуальної дії можуть бути зазначені їх зауваження і доповнення до протоколу (ч. 5 ст. 104 КПК України). У даному випадку представником постраждалого може бути застосовано тактичний прийом, мета якого полягає у отриманні додаткового часу на аналітичну роботу. Він полягає у внесенні до протоколу відомостей про те, що зауваження і доповнення до протоколу будуть надані окремо. Це дозволяє викласти такі зауваження і доповнення у спокійній обстановці, детально описати їх у комфортних умовах та у достатньому обсязі, замість того щоб намагатися укласти усі свої думки в декілька строк, введених на бланку протоколу.

Отже адвокат, залучений постраждалим або його родичами має наполягати на внесенні своїх даних до протоколу огляду місця події, як учасника цієї слідчої (розшукової) дії. Якщо ж з цього приводу у слідчого, прокурора чи у інших учасників огляду місця події ДТП виникають заперечення, то доцільно послатися на п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України, де зазначається, що до протоколу (а саме, до його вступної частини) заносяться дані всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання). При цьому законодавець не дає визначення та не розмежовує поняття «учасник процесуальної дії» та «присутній під час проведення процесуальної дії».

Тому відмова слідчого у внесенні даних адвоката (представника постраждалого) до протоколу буде неправомірною. Натомість відмова у визначенні його процесуального статусу як представника потерпілого буде ґрунтуватися на вимогах закону.

Спиралоючись на зазначені процесуальні особливості слід будувати тактику консультативно-контрольної діяльності адвоката (представника постраждалого) під час огляду місця події. Така діяльність має декілька векторів залежно від партнера по взаємодії. Цими партнерами можуть бути слідчий, оперативні працівники, працівники патрульної поліції, клієнт, інші учасники ДТП.

При цьому з точки зору тактики консультативно-контрольна діяльність адвоката, будучи такою за змістом не повинна мати зовнішніх ознак (форми) контролю чи консультування. Адже юридично адвокат не має жодних підстав для здійснення контролю та надання консультацій учасникам слідчої дії (окрім консультацій своєму клієнтові в межах надання професійної правничої допомоги).

Тобто ця діяльність має носити ненав'язливий, а краще прихований характер. Так, володіючи знаннями наукової методики огляду місця події ДТП, адвокат може помітити помилки слідчого або спеціаліста щодо послідовності дій (що і є одним із завдань контролю). Постійне спостереження за діями слідчого та спеціаліста бажано доповнювати і безперервною фіксацією їх дій. Власне інших засобів контролю адвокат у даній ситуації немає.

При цьому представнику постраждалого не доцільно відкрито дорікати слідчому чи спеціалісту, що вони припускаються помилок. Адже така поведінка є конфліктною та може бути розцінена як дії, що заважають проведенню огляду. А відповідно до ч. 6 ст. 237 КПК України слідчий, прокурор має право заборонити учасникам огляду вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду (неви-

конання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність).

Тому у спілкуванні з прокурором, слідчим, спеціалістом зауваження доцільно робити завуальовано: у формі запитань, звернень за порадою, висловлювання «раптових» ідей. Таким чином взаємодія набуде форми конструктивного співробітництва. З нашого погляду краще запобігти певним методичним та процесуальним помилкам осіб, які проводять слідчу (розшукову) дію, ніж потім викладати відповідні зауваження у протоколі. Подання таких зауважень вважаємо доцільним лише у тому разі коли не вдалося досягнути взаєморозуміння зі слідчим, а взаємодія з ним набула конфліктного характеру.

До змісту предмета контролю з боку представника постраждалого входять не лише дії слідчого а й ті документи, які він складає, зокрема протокол огляду місця події та додатки до нього, серед яких особливе значення має схема ДТП. Адже неточності та суперечності у схемі ДТП та інших документах у подальшому дадуть можливість стороні захисту наполягати на існуванні розумного сумніву щодо тих чи інших обставин, які підлягають доказуванню відповідно до ст. 91 КПК України.

З цих причин процес складання схеми ДТП має бути особливо важливою складовою предмета контролю з боку представника постраждалого у ДТП. Цей процес має відповідати методикам, виробленим криміналістичною наукою.

При цьому данні очевидців, постраждалого та інших учасників пригоди щодо місця зіткнення (наїзду, перекидання, падіння), механізму ДТП можуть суттєво різнитися. Тому в разі відсутності єдності у позиціях учасників процесуальної дії щодо вказаних питань до протоколу та схеми варто заносити різні варіанти на яких наполягають присутні.

Контроль за діями потенційного підозрюваного та залучених ним осіб з боку представника постраждалого у ДТП основною своєю метою має забезпечення їх правомірної поведінки, запобігання будь-яких їм діям, спрямованим об'єктивному та неупередженому розслідуванню. У разі виявлення ознак таких дій на це потрібно негайно звертати увагу слідчого.

Контроль представника постраждалого за діями осіб, які його залучили, під час огляду місця події ДТП виходить за межі цієї слідчої дії. Адже предметом контролю у цих відносинах має бути невідкладне звернення з повідомленням про страховий випадок до страхової компанії постраждалого та страхової компанії потенційного підозрюваного. У ході консультування необхідно роз'яснити алгоритм дій зі збирання документів, які підтверджують витрати на лікування та медичні препарати (поховання).

Пошукова (детективна) діяльність представника постраждалого під час огляду місця події має органічно доповнювати відповідну діяльність слідчого та спеціаліста. Адвокат, поряд з цими учасниками процесуальної дії має сам активно відшукувати та фіксувати матеріальні об'єкти, які є слідами злочинного порушення правил дорожнього руху або містяться на собі такі сліди. Особливо ретельно доцільно фіксувати сліди пошкоджень (автомобілів, одягу, дорожнього покриття та обладнання), місця осипу бруду, пилу, місця розташування уламків, битого скла, пластику, конструктивних елементів транспортних засобів, залишки від автомобільних рідин та фарби. При цьому першочергова перевага у відшуканні та фіксації має надаватися об'єктам як можуть швидко зникнути унаслідок інтенсивного руху, погодних умов та інших факторів.

Висновки. Під час огляду місця події ДТП та інших невідкладних процесуальних дій надання професійної правничої допомоги потерпілому є об'єктивною необхідністю. На рівні закону має бути запроваджено обов'язковість (а на рівні підзаконних нормативно-правових актів – механізм) невідкладного залучення працівниками поліції адвоката для безоплатного надання такої допомоги особі травмованій у ДТП або родичам загиблого внаслідок цієї пригоди.

Дії адвоката, який представляє потерпілого від ДТП мають відповідати окремій підсистемі криміналістичної тактики – тактиці представника потерпілого (у розробці основ такої підсистеми полягають перспективи подальших наукових розвідок).

Під час огляду місця події ДТП, зазначену тактику умовно поділяємо на процесуальний, консультативно-контрольний та пошуковий (детективний) компоненти.

Процесуальний компонент включає способи та прийоми, які дозволять адвокату, незважаючи на відсутність процесуального статусу, офіційно взяти участь у огляді місця події, який проводиться до початку кримінального провадження та робити заяви, подавати зауваження й доповнення до протоколу даної слідчої (розшукової) дії.

Консультативно-контрольний компонент полягає в активному спостереженні та технічному фіксуванні дій учасників огляду (та інших осіб), завуальованому консультуванні слідчого і спеціаліста (у разі виявлення адвокатом порушення ними криміналістичних методик та несуттєвих порушень вимог КПК); припиненні спроб будь-яких осіб зашкодити повноті, правильності та ефективності огляду.

Пошуковий (детективний) компонент полягає у активному відшуканні та фіксуванні (паралельно зі слідчим) усіх слідів ДТП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брисковська О. М. Особливості небезпеки на автошляхах держави у воєнний час та необхідність підвищення контролю за дотриманням правил дорожнього руху : матеріали всеукр. науково-практ. конференції, (м. Кривий Ріг, 27.05.2022). С. 20–21.
2. Болтянський О. В. Болтянська Н. І. Забезпечення ефективності і безпеки дорожнього руху. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану* : матеріали всеукр. науково-практ. конференції (м. Кривий Ріг, 27.05.2022). С. 17–19.
3. Назаренко І. І., Іванов В. І., Рошнін Г. Г., Дорош В. М. Наслідки психологічної травми у постраждалих після дорожньо-транспортної пригоди (аналітичний огляд літератури). *Травма*. 2016. № 4. Том 17. С. 7–15.
4. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія» (серія «Право»)*. 2012. № 1 (5).
5. Грібов М. Л. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 6–13.
6. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
7. Грібов М. Л. Поняття та зміст криміналістичної тактики в контексті законодавчих новацій у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2 С. 194–200.
8. Погорецький М. А. Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2 С. 113–123.